

Lidia PĂDUREAC, dr., conf. univ.

Olga JACOTA-DRAGAN, asist. univ.

Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți

Abstract: *Internationally attested progress in the field of human rights protection also reflects the historical evolution of the concept of natural rights and freedoms. Multiple factors influenced the practical realization of the ideas initially presented only in theory. As a social phenomenon, human rights have their origins in antiquity. Instead, as a legal phenomenon, human rights have their origins in the doctrine of natural law. Natural law being an absolute right, applicable to all, which appears with the genesis of human life, guides it throughout life, is a constant specific to human nature, is conceived inside, but is also reflected outside the individual. Adherents of the school of natural law mention that this is the only real right to human existence.*

Keywords: *natural law, justice, civilization, human rights, freedoms, justice, equality.*

Progresele atestate la nivel internațional în domeniul protecției drepturilor omului reflectă și evoluția istorică a conceptului drepturilor și libertăților naturale. Multipli factori au influențat realizarea practică a ideilor expuse inițial doar în teorie. Ca fenomen social, drepturile omului își au originea în antichitate. În schimb ca fenomen juridic, drepturile omului își au originea în doctrina dreptului natural. Deja s-a înrădăcinat părerea potrivit căreia drepturile naturale sunt drepturi suprastatale și de aceea nemodificabile, „etern”; ele se deosebesc de prevederile statale și de normele legale care se pot schimba de-a lungul istoriei, adică de dreptul pozitiv¹⁵⁹. Totuși, în evoluția istorică, diverse categorii sociale au încercat și au reușit cu intensitate diferită să-și legalizeze drepturile anume cu ajutorul instituțiilor statului, care deveneau garantul acestora.

În fiecare etapă a evoluției societății, oamenii erau interesați de problema drepturilor sale, astfel constituind obiect de cercetare al dreptului, politologiei, istoriei, filosofiei. „Filosofia absorbită în drept nu inundă și transformă într-o masă amorfă juridicitatea. Ea respectă și potențează specificitatea acesteia, fiind aspirată în rețeaua normativității juridice, în concepte și principii juridice, fiind în același timp creator, constituent și ingredient al Dreptului, dacă invocăm, cel puțin în acest sens, filosofia – chintesența epocii – care marchează gândirea și acțiunea Legiuitorului”¹⁶⁰.

Pentru disciplinele juridice tradiționale, caracterul oficial al dreptului pozitiv devine o autoritate supremă în rezolvarea problemei, ce reprezintă dreptul într-o societate dată și, totodată, la un anumit moment concret¹⁶¹. În teoria generală a dreptului există mai multe metode de cercetare și interpretare a dreptului: legist, libertar-juridic, jusnaturalist.

În epoca antică deosebim două focare de civilizație: Oriental și European (greco-roman). Fiind puternic influențați de religie oamenii își acceptau acele drepturi și obligații care erau stabilite de stat. Situația era diferită de la o țară la alta: dacă în Egipt teoretic, oamenii liberi puteau să-și modifice statutul juridic – orice persoană putea să devină funcționar, să-și organizeze cariera în baza capacităților, muncii, dacă știa a scrie și a citi¹⁶², în Babilon – erau protejați băștinașii care dețineau cel puțin un lot de pământ¹⁶³,

¹⁵⁹ Dungaciu Dan, Cristea Darie, *Istoria drepturilor omului și a societății civile*, Cluj-Napoca, 2006, p. 15.

¹⁶⁰ Craiovan, I., *Filosofia dreptului sau Dreptul ca filosofie*, București, Ed. Pro Universitaria, 2012, p. 18.

¹⁶¹ Нерсесянц, В., С. *Философия права*. Москва: Изд-во Инфра-М, 1997, с. 7.

¹⁶² Черниловский З.М., *Всеобщая история государства и права*, Москва, 1995, р. 29.

atunci în India doar aristocrația religioasă și militară (brahmani și kșatria) aveau acces la putere¹⁶⁴. Pe continentul european, în Grecia religia avea un rol de educație cetățenească în afară de rolul unificator. Grecii permiteau divergențe dogmatice, dar nu tolerau abateri ce puteau avea reale urmări politice. Cetățenii respectau mai mult latura socială a religiei decât aspectul său dogmatic¹⁶⁵, forțând instituțiile statului să le ofere drepturi politice egale pentru a-i deosebi de ceilalți locuitori. Democrația ateniană inițiată de Solon, instituită prin reformele lui Clistene și consolidată prin Constituția lui Pericle asigura cetățenilor dreptul de a participa la viața politică a statului, de a ocupa funcții, de a iniția proiecte de legi¹⁶⁶. Totuși, aceste drepturi erau asigurate doar bărbaților care au prestat serviciul militar, la care ambii părinți erau cetățeni naturali ai Atenei. Egalitatea era relativă și doar în interiorul categoriei celor care aveau statut de cetățean. În Roma antică lupta dintre patricieni și plebei a obligat statul să intervină constant cu reforme pentru a aplană conflictul social. Servius Tullius a împărțit societatea în cinci categorii în dependență de avere, fiecare categorie având un anumit număr de voturi (centurii) în Adunarea Populară, astfel cei mai bogați patricieni și plebei făceau parte din prima categorie și puteau adopta deciziile dorite, întrucât dețineau majoritatea voturilor în Adunarea centuriată¹⁶⁷. Dacă în perioada Regalității și a Republicii cetățenia era un privilegiu exclusiv pentru romani, atunci în perioada Imperiului acest drept a fost extins. Prin edictul lui Caracalla din anul 212 toți locuitorii din provincii au fost declarați cetățeni romani. Prin intermediul Imperiului romanii au răspândit: o concepție morală și socială aspra divinității (religia occidentală a stat la baza dreptului public și a moralei sociale; noțiunea de ierarhizare a descendenței, de curtoazie între cei egali, un cod al onoarei; noțiunea de proprietate ca temelie a unei civilizații în care individul nu este izolat¹⁶⁸.

Realitatea antichității indică asupra faptului că limitele drepturilor și libertăților pentru fiecare categorie socială erau stabilite de către instituțiile statului prin cutumă sau lege. La începuturile istoriei umane, drepturile omului erau denumite „drepturi naturale”, însă ulterior, în practica unor țări acest concept a suferit unele transformări privind termenii folosiți, în scopul exprimării mai exacte a conținutului noțiunii respective. Din punct de vedere juridic conceptul de „drepturi ale omului” se referă la drepturile subiective ale persoanei, care privesc poziția sa în raport cu puterea publică și ceilalți oameni, dar ele constituie și o veritabilă instituție juridică, formată dintr-un ansamblu de norme interne și internaționale ce au ca obiect de reglementare promovarea și garantarea drepturilor și libertăților omului, apărarea acestora împotriva abuzurilor statelor și a pericolelor de orice natură¹⁶⁹, fapt care se va realiza treptat prin extinderea protecției juridice a drepturilor omului.

Teoria dreptului natural pentru prima dată apare în concepțiile filosofilor antici, atât în Grecia cât și în Roma. În Grecia Antică legile erau clasificate în două categorii: legi naturale și legi scrise. Dreptul natural fiind un drept absolut, aplicabil tuturor, care apare odată cu geneza vieții umane, îl ghidează pe tot parcursul vieții, este o constantă specifică naturii uma-

¹⁶³ *История государства и права зарубежных стран*, под ред. О. А. Жидкова и Н.А. Крашенинниковой, Москва, 1997, p. 32.

¹⁶⁴ Guștiuc A., Chirtoacă L., Roșca V., *Istoria universală a statului și dreptului*, vol. 1, Chișinău, 2001, p. 125.

¹⁶⁵ Drimba O., *Pagini despre cultura europeană*, București, Ed.: Excelsior-Multi Press, 1994, p. 24.

¹⁶⁶ Графский В. Г., *Всеобщая история права и государства*, Москва, 2003, p. 153-157.

¹⁶⁷ *История государства и права зарубежных стран*, под ред. О. А. Жидкова и Н.А. Крашенинниковой, Москва, 1997, p.125.

¹⁶⁸ cit. după Enciu N., Enciu V., *Construcția europeană*, Chișinău, Ed.: Civitas, 2008, p. 14.

¹⁶⁹ Paraschiv Ramona-Gabriela, *Evoluții privind recunoașterea și respectarea drepturilor omului*, http://www.ugb.ro/Juridica/Issue6RO/2._Evolutii_in_recunoasterea_si_respectarea_drepturilor_omului.Ramona_Paraschiv.RO.pdf

ne, este conceput în interior, dar care se reflectă și în exteriorul individului. Adepții școlii dreptului natural menționează că acesta este unicul autentic drept al existenței omului. Este oare dreptul de origine naturală, care este limita dreptului natural, este dreptul de origine divină sau umană, sunt întrebările fundamentale ale cercetătorilor fenomenului dreptului.

Filosofii greci remarcă deosebirea dintre justiție naturală și cea legală. Heraclit din Efes susținea că judecata rațională generează virtutea morală, înțelepciunea fiind confirmarea ideii și faptei cu natura, adică cu logosul universal¹⁷⁰.

După Socrate, justiția este identică cu legalitatea, fapt ce denotă că tot ceea ce este just, este și legal. El considera, că trebuie respectate legile ca ceva sacru. Prin dominația legilor raționale și echitabile este posibilă o libertate autentică, o stare perfectă nu numai pentru stat, dar și pentru cetățean. Pentru a asigura funcționarea justiției *omul bun trebuie să respecte și legile rele ca să nu dea posibilitate omului rău să violeze legile bune*¹⁷¹.

În *Etica nicomahică*, Aristotel prezintă dreptatea ca dispoziția morală datorită căreia suntem apti de acte drepte și datorită căreia le înfăptuim efectiv..., iar drept este tot ceea ce creează și menține pentru o comunitate politică fericirea și elementele ei constitutive¹⁷². Pentru asigurarea echității, Aristotel pleda pentru aplicarea diferențiată a legii în dependență de motivul, circumstanțe, cauza încălcării (pasiune – cum zicea sau premeditare). În opera sa *Politica* afirmă că „numai prin lege devine cineva sclav ori liber, prin natura oamenii nu se deosebesc cu nimic”¹⁷³.

După filosoful, oratorul și omul politic din Roma antică, Cicero, subordonarea față de stat este o lege naturală, astfel încât cel care îi subordonează autorității statale și pedepsei legale pe toți cetățenii trebuie pus mai presus de orice. O cetate trebuie organizată având ca fundament dreptul public și principiile morale¹⁷⁴. Societatea omenească s-a constituit pe un singur drept, fixat de legea naturală întemeiată pe dreapta rațiune de a porunci și a interzice. Nu există justiție în afara celei care provine din natură. Trebuie de luat în considerație că Cicero, când vorbea de lege și natură, avea în vedere întreaga existență, în care se încadra și natura umană. Legea vine de la divinitate, iar aceasta este prin definiție dreaptă. Omul asemănător divinității, are dreapta rațiune supusă legii universale, și ca urmare, este predispus să se conformeze legii. Astfel, dreptul reprezintă, în opinia lui Cicero, aptitudine pur naturală a omului. El stă la baza constituirii societății umane. În comparație cu legea naturală, care întemeiază dreptul și care este eternă și nu poate fi abrogată. Rezultă că dreptul își are originea eternă în natură și nu în legile de circumstanță, pentru că binele și răul sunt judecate în conformitate cu natura, fiind totodată și principiile naturii¹⁷⁵.

Dreptul există în tensiunea creată între morală și politică. Școala dreptului natural are meritul de a fi evidențiat cu pregnanță că omul și drepturile sale inerente trebuie să reprezinte o permanență esențială a dreptului. În același timp ea nu a fost scutită de multiple critici, între care abordarea anistorică, abstractă și asocială a dreptului¹⁷⁶.

Evul mediu intervine asupra conceptului drepturilor naturale cu puternice influențe religioase. Dreptul canonic se impune ca fiind prioritar. În Europa concurența dintre monarh și

¹⁷⁰ Capcelea, V., *Tratat de filosofie*. București, Ed. Pro Universitaria, 2020, p. 51.

¹⁷¹ Ibidem, p. 63-64.

¹⁷² Aristotel, *Etica nicomahică*, București, Ed. Științifică și enciclopedică, 1988, p. 105-106.

¹⁷³ Aristotel, *Politica*, București, Ed. Didot, 1996, p. 25.

¹⁷⁴ Popa N., Dogaru I., Dănișor D.C., Dănișor Gh., *Filozofie juridică. Marile concepte*, București, Ed. All Beck, 2002, p. 13.

¹⁷⁵ Capcelea, V., *Filosofia juridică: introducere în istoria filosofiei juridice și în studiul principalelor domenii ale ei*, București, Ed. Universul Juridic, 2019, p. 48.

¹⁷⁶ Craiovan, I., *Filosofia dreptului sau dreptul ca filosofie*, București, Ed. Universul Juridic, 2010, p. 240.

nobili pentru monopolul asupra puterii a determinat geneza instrumentelor juridice menite să protejeze drepturile omului. Astfel, în 1215 în Anglia nobilii l-au forțat pe regele Ioan fără de Țară să semneze *Magna Carta Libertatum* (Marea Cartă a Libertăților), care prevedea o judecată loială a egalilor, garanta **privilegiile oamenilor liberi, preponderent ale nobililor bisericii și orașelor**, limita puterea regală¹⁷⁷: „nici un om liber nu va putea fi arestat sau întemnițat, sau deposedat de bunurile sale, sau declarat în afara legii, sau exilat, sau lezat de orice manieră ar fi”. Statele din Europa de vest după o perioadă de monarhie seniorială (în cadrul căreia prerogativele monarhului erau limitate de marii feudali) trec prin perioada monarhiei stărilor – formă de guvernare în cadrul căreia prerogativele monarhului erau limitate de adunări reprezentative. Astfel, în Marea Britanie la inițiativa lui **Simon de Montfort, conte de Leicester în 1265** s-a constituit Parlamentul (de rând cu baronii erau invitați **câte doi cavaleri din fiecare regiune și câte doi reprezentanți ai fiecărui oraș sau târg**), în Franța condusă de Filip al IV în 1302 s-a constituit Adunarea Statelor Generale din care făceau parte reprezentanții clerului, nobilimii și orașenilor (procedura de votare era pe stări – fiecărei stări îi revenea un vot, astfel nobilimea și clerul aveau 2 voturi împotriva unui vot a orașenilor). Inițial rolul acestor instituții consultative era de a aplana conflictele sociale, dar odată cu declanșarea revoluțiilor moderne îndreptate împotriva relațiilor feudale și absolutismului, influența lor a devenit majoră. Burghezia, care a devenit elita stării a treia, luptând pentru propriile drepturi politice a inițiat procesul de legalizare a conceptului drepturilor naturale ale omului.

Acceptarea conceptului de „drept natural” prezintă avantaje și dezavantaje în interiorul statului; afirmația că el este un drept are consecințe în opoziție cu legislația pozitivă. Refuzul individului de a se supune, rezistența contra autorităților s-ar justifica și ar putea exista disidenți care să pretindă că opoziția lor e fondată pe dreptul natural. De aceea, teologii Evului Mediu au justificat refuzul de a se supune puterii în cazul în care aceasta încalcă legile divine. Părinții bisericii specificau dreptul natural, dar cu proveniență divină.

Biserica Creștină a stabilit chiar o ierarhie a diverselor surse de drept în materie, acordând prioritate dreptului divin, pe poziții secunde situându-se dreptul natural și abia pe locul al treilea – dreptul pozitiv ca drept derivat de la primarul (divin) și secundarul (natural), nefiind alt ceva decât norme uzuale ale relațiilor în societate¹⁷⁸.

Tomad' Aquino atribuie concepția de drept natural rațiunii divine, așa deci fenomenul juridic este unul rațional. În ceea ce privește legea naturală, el făcea deosebire dintre legea primară, care prezenta caracterul de permanență, și legea secundară, care era alcătuită din regulile care variază de la o țară la alta. Legea primară era raportată la un singur principiu, și anume acela că trebuie să se realizeze binele și să se evite răul. De aici se deduce că legea natural primară este una singură, pe când legea natural secundară se multiplică în funcție de stările diferite ale oamenilor¹⁷⁹.

Hugo Grotius este considerat drept părintele științei dreptului natural, este de părerea că dreptul nu-și are temeiurile în voința divină, ci în natura umană și în imuabile principii raționale¹⁸⁰. Dreptul natural există chiar și dacă nu ar fi Dumnezeu sau dacă el nu s-ar îngriji de lucrurile omenești. Cu ajutorul acestui drept omul poate deosebi viciul de necesitatea rațională, ceea ce este permis de ceea ce este interzis. Dreptul natural poate fi cunoscut prin două metode: *a priori* și *a posteriori*. Prin metoda *a priori* omul poate descoperi conformitatea

¹⁷⁷ *История государства и права зарубежных стран*, под ред. О. А. Жидкова и Н.А. Крашенинниковой, Москва, 1997, p. 282.

¹⁷⁸ Cloșca I., Suceava I., *Tratat de drepturile omului*, Ed. Europa Nova, București, 1995, p. 18.

¹⁷⁹ Capcelea, V., *Filosofia juridică: introducerea în istoria filosofiei juridice și în studiul principalelor domenii ale ei*, București, Ed. Universul Juridic, 2019, p. 57.

¹⁸⁰ Нерсесянц, В., С. *Философия права*. Москва: Изд-во Инфра-М, 1997, с. 7.

sau neconformitatea necesară a unui anumit lucru față de natura rațională și socială. Prin cea de-a doua metodă, *a posteriori*, poate fi observat un fenomen oarecare considerat ca just de toate popoarele. Însă ea este imperfect și are numai o valoare de probabilitate, fiind deciși o obiecțiune capitală, deoarece dreptul natural trebuie să valorizeze prin sine însuși, chiar dacă este violat sau nesocotit¹⁸¹.

În concepția lui Ch. L. de Montesquieu, legile, în sensul cel mai larg, sunt raporturi necesare care derivă din natura lucrurilor și în acest sens, toate lucrurile au legile lor¹⁸².

Abordarea și aplicarea în practică a teoriei dreptului natural a fost abandonată în perioada revoluției franceze și a fost substituită prin teoria contractuală, ceea ce a stat la rândul său la baza fondării utilitarismului, realismului și pozitivismului juridic.

Modernilor, obișnuiți cu o definiție „autoreferențială” a dreptului natural ca drept individual, concepția antică a dreptului natural le poate părea bizară, întrucât reprezentarea dreptului ca lucru incorporeal ține de o paradigmă ce nu este construită, precum modernitatea, în jurul subiectivității¹⁸³. Modernitatea juridică face referire, în mod exclusiv, la posibilitatea pe care o are un subiect de drept de a se recunoaște pe sine, în raport cu alți subiecți de drept, ca o instanță de explicare și împlinire a dreptului. Cu alte cuvinte, subiecții de drept trebuie să fie capabili, în mod total autonom, să se recunoască reciproc atât ca autori cât și ca destinatari ai legilor lor, ai normelor lor și ai instituțiilor lor politice și judiciare¹⁸⁴.

În epoca modernă, odată cu geneza democrației moderne au fost adoptate noi documente prin care tot mai insistent se făcea trimitere la drepturile naturale. În anul 1679 Parlamentul Marii Britanii a adoptat *Habeas Corpus Act*, prin care s-au pus bazele libertăților individuale și ale constituționalismului modern englez¹⁸⁵. Acest document stabilea ca nici o persoană nu poate fi arestată decât prin emiterea unei ordonanțe judecătorești scrise, iar motivele arestării trebuiau comunicate inculpatului în termen de 24 ore, nerespectarea acestor condiții conducea automat la punerea în libertate a persoanei arestate. *Habeas Corpus Act* nu avea putere în cazul crimelor împotriva statului.

Urmează în 1776 *Declarația de Independență a celor 13 colonii din America de Nord*, declarație care formula principalele drepturi și libertăți ale oamenilor (la viață, libertate, proprietate și năzuință spre fericire)¹⁸⁶, menținând însă sclavia pentru populația de culoare (abia în 1865 în urma războiului civil din SUA a fost adoptat al 13 amendament la Constituția SUA care a lichidat sclavia). Primele 10 amendamente la Constituția SUA au fost ratificate în 1791 și asigură libertatea de exprimare, libertatea presei, libertatea credinței, libertatea întrunirilor, securitatea persoanelor și a bunurilor, prezumția nevinovăției – acestea însumate mai sunt numite Declarația Drepturilor Omului *Bill of Rights*.

În timpul revoluției burgeze franceze Adunarea Națională a adoptat în 1789 *Declarația drepturilor omului și cetățeanului*, care în mare parte, se baza pe drepturile și libertățile naturale. Titlul Declarației atrage atenția asupra faptului că există o serie de drepturi inalienabile ale persoanei, indiferent de faptul dacă aceasta este sau nu cetățean al statului respectiv: dreptul la viață, proprietate, securitate, libertate. Se garantează prezumția nevinovăției; libertatea unei persoane nu trebuia să dăuneze libertății altora; persoana avea dreptul de a participa direct sau prin reprezentanți la adoptarea legilor etc.¹⁸⁷

¹⁸¹ Ursan I., *Principalele școli și curente de drept în gândirea juridică*, Chișinău 1998, p. 20.

¹⁸² Montesquieu Ch. L., *Del'esprit de lex*, Ed. Științifică, București, 1964, p. 234.

¹⁸³ Crișan H., *Natură și instituirea legii. Problema fondării dreptului natural*, în *Fiat Iustitia* Nr. 2/2013, p. 75.

¹⁸⁴ Bjarne M., *Considerations juridico-philosophiques*, Les Presses de l'Université Laval, Québec, 2005, p. 65.

¹⁸⁵ Neagu M., *Introducere în istoria modernă universală (1648-1918)*, Târgoviște, 2017, p. 14.

¹⁸⁶ Графский В. Г., *Всеобщая история права и государства*, Москва, 2003, p. 436.

¹⁸⁷ Графский В. Г., *Всеобщая история права и государства*, Москва, 2003, p. 457.

Din perspectiva concepțiilor filosofice contemporane a dreptului, problema dreptului natural este abordată din două perspective: pre-modernă și modernă. Din perspectiva pre-modernă, legea înființează prin reproducerea ordinii naturale, dar din perspectiva modernă-legele se instituie pentru a asigura drepturile naturale nu doar ca obligații, ci și ca libertăți.

Problema drepturilor fundamentale ale omului rămâne obiectul de studiu pentru juriști, politologi, filosofi și în perioada contemporană, dar totuși începând cu sfârșitul secolului XVIII-lea, drepturile omului încep a fi studiate dintr-o nouă perspectivă și anume în baza prevederilor actelor juridice naționale și internaționale, astfel ca astăzi cunoaștem toți sistemul Dreptului internațional al Drepturilor și Libertăților fundamentale ale Omului.

Pe parcursul timpului, odată cu răspândirea democrației în lume a avut loc și instituționalizarea stării naturale, așa cum menționa Jean-Jacques Rousseau a unui „drept natural rațional”. Mijlocul secolului al XIX-lea a înregistrat un fenomen nou în domeniul drepturilor omului: abordarea acestora pe plan internațional. Primele norme convenționale vizau umanizarea războiului, combaterea comerțului cu sclavi, și în general, cu ființe umane și protejarea minorităților religioase¹⁸⁸.

Problematica drepturilor omului începe să dobândească o importanță aparte și să se instituționalizeze în practica internațională în timpul, și mai ales, în perioada imediat următoare celui de-al doilea război mondial, când datorită atrocităților comise împotriva ființei umane se naște convingerea generalizată că respectarea universală a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului constituie unul din tronsoanele principale ale sistemului de relații internaționale¹⁸⁹. Prima jumătate a secolului XX a demonstrat omenirii ce consecințele grave poate avea inacțiunea în cazul încălcării flagrante a drepturilor omului – așa cum a fost în cazul regimurilor totalitariste fascist și comunist. Astfel, în 1945 s-a creat Organizația Națiunilor Unite în calitate de organizație internațională care avea menirea să supravegheze păstrarea păcii și respectarea drepturilor omului. La 16 decembrie 1948 prin Rezoluția 217 A Adunarea Generală a ONU a adoptat *Declarați universală a drepturilor omului*. Printre drepturile garantate de declarație sunt: drepturi civile – dreptul la viață, libertatea și securitatea persoanei, viață privată și de familie, inviolabilitatea locuinței, secretul corespondenței, onoare și demnitate, libera circulație, căsătorie și întemeierea familiei, întrunire pașnică; drepturi politice – dreptul la azil, cetățenie, alegeri; drepturi economice – dreptul la proprietate, retribuție egală pentru munca egală; drepturi sociale – asigurări sociale, muncă, dreptul de a înființa sindicate, dreptul la odihnă și timp liber, la un nivel de trai decent, asigurare în caz de boală, șomaj, văduvie, bătrânețe, dreptul la educație¹⁹⁰.

În pofida existenței regimurilor autoritare, totalitariste și după al doilea război mondial, comunitatea internațională a depus și depune efort constant în vederea garantării drepturilor omului. Protecția juridică a drepturilor omului se asigură prin două modalități: pe plan extern, prin instrumentele juridice internaționale elaborate sub auspiciile organelor și organismelor cu preocupări în materie și ratificate de statele care sunt părți, și pe plan intern, prin normele sistemului de drept specific fiecărei țări în parte¹⁹¹.

¹⁸⁸ Anghel Sandu, *Drepturile omului: concept, apariție, evoluție și perspectivă*, https://www.academia.edu/10397332/Cursul_num%C4%83rul_1_DREPTURILE_OMULUI_CONCEPT_APARI%C5%A2IE_EVOLU%C5%A2IE_%C5%9EI_PERSPECTIVE

¹⁸⁹ Anghel Sandu, *Drepturile omului: concept, apariție, evoluție și perspectivă*, https://www.academia.edu/10397332/Cursul_num%C4%83rul_1_DREPTURILE_OMULUI_CONCEPT_APARI%C5%A2IE_EVOLU%C5%A2IE_%C5%9EI_PERSPECTIVE

¹⁹⁰ Declarația universală a Drepturilor Omului, https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/rum.pdf

¹⁹¹ Anghel Sandu, *Drepturile omului: concept, apariție, evoluție și perspectivă*, https://www.academia.edu/10397332/Cursul_num%C4%83rul_1_DREPTURILE_OMULUI_CONCEPT_APARI%C5%A2IE_EVOLU%C5%A2IE_%C5%9EI_PERSPECTIVE

Școala dreptului natural merită apreciere, așa cum omul și drepturile sale sunt un element-cheie al organizării sociale. Cunoașterea și respectarea legii naturale de către autoritățile și instituțiile statului, precum și aplicarea acestora în conduita umană asigură fundamentul sistemului de drept al statului, ceea ce duce la obligația de a-l respecta.

Conceptul *drepturilor naturale* a evoluat în timp, întrucât statul în diverse epoci istorice a încercat să strămtoreze aceste libertăți. Sub presiunea societății civile, instituțiile statului s-au democratizat treptat, astfel transformându-se în garantul fundamental al respectării drepturilor omului. Deși tendința generală a statelor democratice este de a garanta tuturor oamenilor posibilități și drepturi egale, totuși scopul societății contemporane ar trebui orientat spre educarea unor generații care să respecte legea și drepturile omului nu atât din obligație, cât din respect față de valorilor morale.

BIBLIOGRAFIE:

1. Anghel S., *Drepturile omului: concept, apariție, evoluție și perspective*, https://www.academia.edu/10397332/Cursul_num%C4%83rul_1_DREPTURILE_OMULUI_CONCEPT_APARI%C5%A2IE_EVOLU%C5%A2IE_%C5%9E1_PERSPECTIVE
2. Aristotel, *Etica nicomahică*, București, Ed. Științifică și enciclopedică, 1988.
3. Aristotel, *Politica*, București, Ed. Didot, 1996.
4. Bjarne M., *Considerations juridico-philosophiques*, Les Presses de l'Université Laval, Québec, 2005.
5. Capcelea, V., *Filosofia juridică: introducerea în istoria filosofiei juridice și în studiul principalelor domenii ale ei*, București, Ed. Universul Juridic, 2019.
6. Capcelea, V., *Tratat de filosofie*. București, Ed. Pro Universitaria, 2020.
7. Cloșca I., Suceava I., *Tratat de drepturile omului*, Ed. Europa Nova, București, 1995.
8. Craiovan, I., *Filosofia dreptului sau dreptul ca filosofie*, București, Ed. Universul Juridic, 2010.
9. Craiovan, I., *Filosofia dreptului sau Dreptul ca filosofie*. București, Ed. Pro Universitaria, 2012.
10. Crișan H., *Natură și instituire a legii. Problema fondării dreptului natural*, în *Fiat Iustitia* Nr. 2/2013.
11. Declarația universală a Drepturilor Omului, https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/rum.pdf
12. Drimba O., *Pagini despre cultura europeană*, București, Ed.: Excelsior-Multi Press, 1994.
13. Dungaciu D., Cristea D., *Istoria drepturilor omului și a societății civile*, Cluj-Napoca, 2006.
14. Enciu N., Enciu V., *Construcția europeană*, Chișinău, Ed.: Cvitas, 2008.
15. Guștiuc A., Chirtoacă L., Roșca V., *Istoria universală a statului și dreptului*, vol. 1, Chișinău, 2001.
16. Montesquieu Ch. L., *Del'esprit de lex*, Ed. Științifică, București, 1964.
17. Neagu M., *Introducerea în istoria modernă universală (1648-1918)*, Târgoviște, 2017.
18. Paraschiv R.-G., *Evoluții privind recunoașterea și respectarea drepturilor omului*, http://www.ugb.ro/Juridica/Issue6RO/2._Evolutii_in_recunoasterea_si_respectarea_drepturilor_omului.Ramona_Paraschiv.RO.pdf
19. Popa N., Dogaru I., Dănișor D.C., Dănișor Gh., *Filosofie juridică. Marile concepte*, București, Ed. All Beck, 2002.
20. Ursan I., *Principalele școli și curente de drept în gândirea juridică*, Chișinău 1998.
21. Графский В. Г., *Всеобщая история права и государства*, Москва, 2003.
22. *История государства и права зарубежных стран*, под ред. О. А. Жидкова и Н.А. Крашенинниковой, Москва, 1997.
23. Нерсисянц В. С., *Философия права*. Москва: Изд-во Инфра-М, 1997.
24. Черниловский З.М., *Всеобщая история государства и права*, Москва, 1995.